

דף הרחבות לנושא –

קביעת סעודה על פת הבאה בכיסנין

מתוך סדרת הלכות ברכות

יחידה מספר 6

❖ הרחבה נוספת בשיטת הרי"ף ורש"י

בגמרא נאמר שרב הונא אכל פת הבאה בכיסנין 'ולא בירך'.
כפי שהבאנו ביחידה, בפשט דברי הריף נאמר שרב הונא לא בירך אחרי אכילתו.
ברם, בשלטי גיבורים (על הרי"ף שם אות א) מבאר שהכוונה היא שבירך 'בורא נפשות', לא שלא בירך כלל.
מדוע 'בורא נפשות' נקרא בלשון הגמרא 'לא לברך'?
ביחידה 8 נלמד מחלוקת ראשונים: האם ברכת המזון היא מן התורה, ו'מעין שלוש' ו'בורא נפשות' הן מדרבנן,
או שברכת המזון וכן ברכת 'מעין שלוש' הן מן התורה, וברכת 'בורא נפשות' היא מדרבנן בלבד. בהתאם לשיטות
אלה ניתן לומר שכוונת הגמרא היא שרב הונא לא בירך ברכה מדאורייתא (ובהתאם לשיטות – בירך 'מעין
שלוש' או 'בורא נפשות').
הנצי"ב (על דף מא ע"ב) מפנה לדברי הגר"א (על שולחן ערוך אורח חיים סימן ר"ח) האומר שברכת 'בורא
נפשות' לא הייתה נפוצה בימי התנאים. לפיכך בהחלט יתכן שבחלק מהמקומות בהם נאמר שלא מברכים,
הכוונה היא שבאמת לא בירכו כלל אחרי האכילה, עד שברכת 'בורא נפשות' התקבלה אצל כולם.
הפני יהושע, וכן הנצי"ב (על הסוגיה אצלנו) מנסים לחשב שמא באמת אין כזית בכדי אכילת פרס במאכל שרב
הונא אכל, והוא סובר שאין צירוף של החלק המזונות לחלק 'שהכל' של הפת הבאה בכיסנין, ולכן אכן אין
לברך.
אפשרות מפתיעה יותר מופיעה בדברי הצ"ח (הנודע ביהודה על הסוגיה). הוא טוען שרב הונא היה בעל קרי,
ולכן החמיר ולא בירך ברכות שלא היה חייב לברך מן התורה. אילו היה אוכל כדי שביעה היה חייב לברך מן
התורה, אך מכיוון שלא אכל כדי שביעה ברכתו הייתה מדרבנן, ולכן הוא העדיף לא לברך אותה.

❖ ראיית המגן גיבורים לשיטת הרא"ש

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מב עמוד א

רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא, אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין. כי אתא, שמעינהו דקא
מברכי המוציא. אמר להו: מאי ציצי דקא שמענא? דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו?
למדנו בסוגיה שרב יהודה עשה סעודה לבנו, שמע אנשים מברכים 'המוציא', ותמה על כך. כיצד הוא ידע אם
אנשים קבעו סעודה על הפת הבאה בכיסנין? לכאורה בגלל שהוא הכין את הסעודה ושלט במנות, וידע כמה
כל אחד קיבל.
אך אם מדובר בשיעור שביעה אישי, האם הוא אכן היה בקי בשיעור השביעה של כל אחד מן האורחים? זה לא
סביר. סביר שהוא העריך לפי השיעור ההלכתי האחד, ולא לפי שיעור השביעה הפרטי. מכאן מוכח כשיטת
הרא"ש, שהולכים לפי שיעור אחד, ולא לפי שיעור המתאים לכל פרט.

❖ כיצד מחשבים שפרס הוא 4 ביצים?

ב"ח אורח חיים סימן תט אות ח

תמה בית יוסף, דהלא לרבי יוחנן בן ברוקה סגי בוי ביצים, ולרבי שמעון ה' ביצים ושליש ביצה, דאף על פי דשיעור
סעודה הוא ד' ביצים לרבי שמעון, היינו לעניין שהייה בבית המנוגע, אבל לגבי עירוב נכתונו להקל, ואין שיעור סעודה
אחת אלא ב' ביצים ומחצה ושתות ביצה, ונמצא שתי סעודות הן ה' ביצים ושליש ביצה! וכתב דטעות הוא בדברי רבינו,
דהחליפו ה' בח'

כפי שלמדנו ביחידה, לכאורה אם נשאל את שיעור הפרס מהלכות עירובין שיעור שתי סעודות הן בין 5-6
ביצים. לאור זאת הבית יוסף אומר שהאות ח המופיעה בטור היא טעות, והכוונה היא לאות ה, הווה אומר – 5
ביצים.

הב"ח דוחה את ההסבר הזה, מכיוון שבכל הגרסאות של הטור כתוב ח', ומשונה לשנות את כולן ל-ה'. מה גם
שזה לא יוצא בדיוק 5.

בכדי לענות על השאלה, הב"ח מפנה אותנו להלכות עירובין. אנו נצא למסע מתמטי מורכב, החזיקו חזק:

תוספות מסכת עירובין דף פ עמוד ב

אגב אורחא קמ"ל דב' סעודות הויין י"ח גרוגרות - הקשה ר"ת דבפרק כיצד משתתפין (לקמן דף פב:) תנן רבי שמעון אומר ב' ידות לככר משלש לקב, דהיינו שיעור שתי סעודות, ה' ביצים ושליש ביצה, שהככר הוא ח' ביצים, כשתחלק י"ח גרוגרות לחמש ביצים ושליש ביצה, דזה וזה הוי שיעור שתי סעודות, תמצא לכל ביצה שלש גרוגרות וג' שמינית של גרוגרות, דבחמש ביצים ושליש ביצה יש י"ו שלישי ביצה

נבאר: בשלב הראשון בעלי התוספות מנסים להבין את היחס בין ביצים ובין גרוגרות. איך עושים את זה? לוקחים שני חישובים שונים של 'מזון שתי סעודות', ויוצרים משוואה.

נאמר כאן שבשתי סעודות יש 18 גרוגרות.

בהמשך הפרק רבי שמעון אומר שמזון שתי סעודות הוא שני שלישי מככר של שמונה ביצים. חשבון מהיר אומר שזה $5 \frac{1}{3}$.

אם כך, 18 גרוגרות צריכים לצאת שווים ל- $5 \frac{1}{3}$ ביצים. נחלק את שני צידי המשוואה ב- $5 \frac{1}{3}$, יצא שבביצה יש 3.375 (שלוש ו- $\frac{3}{8}$) גרוגרות.

(במתמטית זה נראה כך:

$$18 \text{ גרוגרת} = \text{מזון שתי סעודות} = 5.3333 \text{ ביצים}$$

אם כך,

$$18 \text{ גרוגרת} = 5.3333 \text{ ביצה}$$

מחלקים את שני צדי המשוואה ב-5.3333:

$$\text{ביצה} = 3.375 \text{ גרוגרת}$$

ממשיכים בעלי התוספות ומשווים את שיעור הבליעה שמחכר בשני מקומות:

וגרוגרת גדולה מכזית, כדמוכח בריש המצניע דשיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזקת יותר מכביצת תרנגולת ובכריתות פרק אמרו לו (דף יד.) אמרינן דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים

מצד אחד, בית הבליעה מחזיק, לכל היותר ביצה. מצד שני, בית הבליעה מחזיק לכל היותר שני זיתים. יצא לפי זה שב-3.375 גרוגרות יש אותה כמות כמו שני זיתים. זה לא כל כך הגיוני.

לאור זאת הב"ח משלים את המהלך:

ב"ח אורח חיים סימן תט אות ח

ותירץ ר"י דככר דרבי מאיר ודרבי יהודה ודאי גדול טפי מככר דרבי שמעון לגבי עירוב ... והשתא לא קשיא מידי, דבב' סעודות של עירוב לא קיימא לן כרבי שמעון דאמר חמש ביצים ושליש ביצה הוא שיעור עירוב, אלא כרבי מאיר או כרבי יהודה, דתרתני ריפתא איכרייתא בעינן, והיינו כדמסקינן הכא דשתי סעודות הן י"ח גרוגרות שהוא כשמונה ביצים

הב"ח אומר שהדרך היחידה לצאת מהבעיה הזאת היא להגדיל את הככר ולומר שמזון שתי סעודות של י"ח גרוגרות אינן 5.3 ביצים, אלא 8 ביצים. אם כך, יצא שבביצה יש 2.25 גרוגרות, יוצא שגרוגרת היא בערך 1.125 כזיתים, זה יותר סביר.